

**"ZAMONAVIY ILMIY YONDASHUVLAR VA TEXNOLOGIK
TARAQQIYOTNING USTUVOR YO'NALISHLARI" nomli Respublika
ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi
VOLUME-1, ISSUE-4, 2026**

THE PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL ESSENCE OF AN INDIVIDUAL APPROACH IN THE PROCESS OF INCLUSIVE EDUCATION

Aslonov Madamin Mansurovich

Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences, Associate Professor

Abstract

This article provides a scientific and theoretical foundation for the formation and development of inclusive education, as well as the psychological and pedagogical essence of an individual approach within the process of inclusive education.

Keywords

inclusive education, individual approach, psychological and pedagogical activity, concept, component, social adaptation.

Inklyuziv ta'lim jarayonida individual yondashuvning psixologik-pedagogik faoliyat mohiyati

Aslonov Madamin Mansurovich

Pedagogika fanlari falsafa doktori (PhD), dotsent

Annotatsiya: Ushbu maqolada Inklyuziv ta'limning shakllanishi va rivojlanishi, inklyuziv ta'limda individual yondashuvning psixologik-pedagogik faoliyat mohiyati ilmiy-nazariy jihatdan asoslangan.

Tayanch so'zlar: inklyuziv ta'lim, individual yondashuv, psixologik-pedagogik faoliyat, konsepsiyasi, komponent, ijtimoiy moslashuv.

Kirish. Jahon ta'lim tizimida inklyuziv ta'lim masalasi strategik yo'nalish sifatida qaralib, o'quvchilarda teng imkoniyatlar, turlilikni qabul qilish, bag'rikenglik va hamjihatlikni ta'minlashga qaratilgan ijtimoiy-pedagogik modellar amaliyotga joriy

**"ZAMONAVIY ILMIY YONDASHUVLAR VA TEXNOLOGIK
TARAQQIYOTNING USTUVOR YO'NALISHLARI" nomli Respublika
ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi
VOLUME-1, ISSUE-4, 2026**

etilmoqda. Janubiy Koreyaning Incheon shahrida o'tkazilgan Butunjahon forumida qabul qilingan 2030-yilga qadar rivojlanish deklaratsiyasida "bolalarning sifatli va inklyuziv ta'lim olish huquqi"¹ alohida qayd etilgan bo'lib, bugungi kunda AQSh, Buyuk Britaniya, Kanada va Yevropa davlatlarida qadriyatlarga asoslangan ta'lim orqali o'quvchilarda inklyuziv madaniyatni shakllantirish, ularni ijtimoiy hayotda to'laqonli ishtirokchi sifatida tayyorlashga yo'naltirilgan innovatsion dasturlar amaliyotga keng tatbiq etilmoqda. Natijada, ta'lim muhitida o'zaro hurmat, teng imkoniyat, ijtimoiy hamkorlik va farqliliklarni qadrlash tamoyillariga asoslangan inklyuziv madaniyatni shakllantirish hamda o'quvchilarning ijtimoiy faolligi va mas'uliyatini rivojlantirish dolzarb pedagogik vazifaga aylanmoqda.

Ta'lim jarayonida individual yondashuv-bu har bir o'quvchining shaxsiy xususiyatlari, qobiliyati, ehtiyoji va rivojlanish darajasini hisobga olgan holda o'qitish va tarbiyalash jarayonini tashkil etishga qaratilgan ilmiy asoslangan pedagogik tizimdir. Ushbu yondashuvning psixologik-pedagogik mohiyati shundan iboratki, u har bir insonning o'ziga xos kognitiv, emotsional, ijtimoiy va motivatsion xususiyatlariga tayanadi hamda o'qitish jarayonida shaxsning individual rivojlanish dinamikasini ta'minlaydi.

Tadqiqot metodologiyasi. Individual yondashuv zamonaviy ta'limning psixologik va pedagogik poydevorlaridan biridir. Uning asosida har bir insonning o'ziga xosligi, shaxsiy rivojlanish dinamikasi, bilish jarayonlari, motivatsiyasi va emotsional holati inobatga olinishi yotadi. Psixologik nuqtai nazardan, individual yondashuv-bu o'quvchining shaxsiy imkoniyatlari, temperament tipi, o'rganish uslubi, ehtiyoj va qiziqishlariga mos sharoit yaratish orqali rivojlanishning tabiiy yo'lini ta'minlashdir.

¹ Incheon declaration/Education 2030: Towards inclusive and equitable quality education and lifelong learning for all (Word Education Forum, 19-22 may 2015, Incheon, Republic of Korea). 26 P.

**"ZAMONAVIY ILMIY YONDASHUVLAR VA TEXNOLOGIK
TARAQQIYOTNING USTUVOR YO'NALISHLARI" nomli Respublika
ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi
VOLUME-1, ISSUE-4, 2026**

Boshqacha aytganda, individual yondashuvning psixologik mohiyati-"har bir inson o'z tabiati, idrok mexanizmi, his-tuyg'ulari va irodasi orqali o'rganadi" degan tamoyilga asoslanadi. Shu bois ta'lim jarayonida yagona standart emas, shaxsning individual rivojlanish modeli ustuvor ahamiyat kasb etadi.

1. Individual yondashuvning psixologik mohiyatini belgilovchi asosiy g'oyalar

1. Shaxsning betakrorligi (individuality). Har bir insonning idrok qilish, fikrlash, emotsional javob qaytarish va motivatsiya tizimi o'ziga xosdir. L.S.Vygotskiy, A.N.Leontyev va B.G.Ananyev ta'kidlaganidek, "ta'lim shaxsning umumiy imkoniyatlarini emas, uning shaxsiy psixik resurslarini rivojlantirishi kerak".

2. "Yaqin rivojlanish zonasi" nazariyasi (L.S.Vygotskiy). O'quvchining rivojlanish darajasi ikki holatda namoyon bo'ladi: mustaqil bajara oladigan vazifalar va kattalar ko'magida bajaradigan vazifalar. Individual yondashuv aynan shu "yaqin rivojlanish zonasi"ni hisobga olib, shaxsning hozirgi emas, balki potensial imkoniyatlarini rivojlantirishga qaratiladi.

3. Shaxsning faoliyat orqali rivojlanishi (A.N.Leontyev). Inson psixikasi faoliyatda shakllanadi. Demak, individual yondashuv shaxsni faol ishtirokchi sifatida jalb etib, uning kognitiv, emotsional va ijtimoiy tajribasini kengaytiradi.

4. O'z-o'zini anglash va refleksiya mexanizmlari. Psixologik rivojlanishning markazida insonning o'zini bilishi, o'z faoliyatini tahlil qilishi va o'zgarishlarga ongli ravishda intilishi turadi. Individual yondashuvda o'quvchi o'z o'rganish jarayonining "subyekti" sifatida qaraladi, bu esa refleksiya va o'zini anglashni rivojlantiradi.

Individual yondashuvning samaradorligi inson psixikasining turli komponentlari-kognitiv, affektiv va ijtimoiy jihatlarning o'ziga xosligini tahlil qilishga tayanadi.

1. Kognitiv farqlar-idrok, diqqat, xotira, tafakkur va tasavvur darajasidagi tafovutlar. Masalan, kimdadir vizual xotira kuchli, boshqada eshitish yoki kinestetik idrok ustun.

**"ZAMONAVIY ILMIY YONDASHUVLAR VA TEXNOLOGIK
TARAQQIYOTNING USTUVOR YO'NALISHLARI" nomli Respublika
ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi
VOLUME-1, ISSUE-4, 2026**

2. Temperament farqlari (I.Pavlov, G.Eysenck): sanguinik-faol, tezkor; xolerik-impulsiv; flegmatik-barqaror; melancholic-sezgir. O'qitish metodikasida bu farqlarni hisobga olish ta'limni psixologik qulay qiladi.

3. Motivatsion farqlar (A.Maslou, D.MakKlelland): kimdir o'rganishga ichki ehtiyoj asosida kirishadi, kimdir tashqi rag'bat bilan. Shu bois individual yondashuvda o'qituvchi motivatsion profilni tahlil qilishi zarur.

4. Emotsional-intellektual farqlar (D.Goleman): emotsiyalarni boshqarish, empatiya, stressga bardoshlilik ham shaxsning o'qishdagi muvaffaqiyatiga bevosita ta'sir qiladi.

Shunday qilib, individual yondashuvning psixologik mohiyati-insonni uning ruhiy jarayonlari, temperament va motivatsiya tizimi orqali tushunishda namoyon bo'ladi.

Individual yondashuvning asosiy psixologik mexanizmlari:

1. Motivatsion mexanizm-o'quvchining ichki ehtiyojlarini, qiziqishlarini va maqsadlarini o'rganish orqali o'rganishga bo'lgan ijobiy munosabatni shakllantirish.

2. Kognitiv mexanizm-o'quvchining bilish jarayonlari (idrok, tafakkur, xotira)ni individual uslubda rivojlantirish.

3. Refleksiv mexanizm-o'quvchining o'z faoliyatini baholashi, o'z kuchini va imkoniyatlarini anglashini ta'minlash.

4. Emotsional mexanizm-o'rganish jarayonida ijobiy his-tuyg'ularni, qiziqishni, ishonchni va o'zini qadrlash hissini qo'llab-quvvatlash.

O'qituvchi individual yondashuvda psixologik fasilitator sifatida faoliyat yuritadi. U quyidagi funksiyalarni bajaradi:

- o'quvchining emotsional holatini kuzatadi va barqarorlashtiradi;
- motivatsion qo'llab-quvvatlashni ta'minlaydi;
- o'quvchining o'z-o'zini baholashini rivojlantiradi;

**"ZAMONAVIY ILMIY YONDASHUVLAR VA TEXNOLOGIK
TARAQQIYOTNING USTUVOR YO'NALISHLARI" nomli Respublika
ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi
VOLUME-1, ISSUE-4, 2026**

- stress va xavotir holatlarini kamaytiradi;
- ijobiy "Men-konsepsiya"ni shakllantiradi.

Bu jarayonda o'qituvchining empatiya, sabr-toqat va kuzatuvchanlik qobiliyati asosiy psixologik kompetensiyalar sifatida namoyon bo'ladi. Individual yondashuvning psixologik afzalliklari:

1. O'quvchining o'z imkoniyatlariga ishonchi ortadi.
2. Ichki motivatsiya va o'zini rivojlantirish ehtiyoji kuchayadi.
3. O'rganish jarayoni stresssiz, ijobiy psixologik muhitda kechadi.
4. Shaxsda refleksiya, mustaqil qaror qabul qilish va o'zini boshqarish ko'nikmalari shakllanadi.
5. Kognitiv faoliyat, ijodiy tafakkur va ijtimoiy moslashuv darajasi oshadi.

Individual yondashuvning psixologik mohiyati shundaki, u har bir insonning ichki dunyosini, psixik jarayonlarini va emotsional tajribasini hisobga olgan holda ta'limni tashkil etishni nazarda tutadi.

Bu yondashuvda ta'lim jarayoni inson ruhiyatining tabiiy rivojlanish qonuniyatlariga moslashtiriladi. O'qituvchi esa shunchaki bilim beruvchi emas, balki o'quvchining shaxsiy o'sish yo'lini boshqaruvchi psixologik hamkor sifatida namoyon bo'ladi.

Individual yondashuv o'quvchini bilim oluvchi emas, rivojlanayotgan shaxs sifatida shakllantiradi va ta'limning asosiy maqsadini-insonni o'z hayotining faol subyekti sifatida kamol toptirishni ta'minlaydi.

Xulosa. Individual yondashuvning pedagogik asoslari ta'lim jarayonida har bir o'quvchining shaxsiy imkoniyatlarini, ehtiyojlarini, bilish faoliyati uslubini, psixologik va ijtimoiy rivojlanish darajasini hisobga olishga qaratilgan konseptual, metodologik va amaliy tamoyillar tizimidan iboratdir. Pedagogik nuqtai nazardan, bu yondashuv

**"ZAMONAVIY ILMIY YONDASHUVLAR VA TEXNOLOGIK
TARAQQIYOTNING USTUVOR YO'NALISHLARI" nomli Respublika
ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi
VOLUME-1, ISSUE-4, 2026**

ta'limni standartlashtirishdan voz kechib, differensial va shaxsga moslashtirilgan o'qitish modelini yaratishga xizmat qiladi. Uning markazida-o'quvchi shaxsining o'ziga xos rivojlanish trayektoriyasini shakllantirish, o'z-o'zini anglashini va mustaqil ta'lim olish salohiyatini rivojlantirish g'oyasi turadi.

Natijalaralar shuni ko'rsatadiki, inklyuziv ta'limda individual yondashuvning ilmiy asoslangan qo'llanilishi nafaqat o'quvchilarning rivojlanish imkoniyatlarini kengaytiradi, balki ta'lim muhitining ijtimoiy-psixologik barqarorligini ham ta'minlaydi. Shu bois mazkur model O'zbekiston ta'lim tizimida inklyuzivlikni rivojlantirishning pedagogik va metodik konsepsiyasi sifatida tavsiya etiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasida inklyuziv ta'limni rivojlantirish konsepsiyasi (2020-2025 yil.).-Toshkent: Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi, 2020.-45 b.
2. Incheon declaration/Education 2030: Towards inclusive and equitable quality education and lifelong learning for all (Word Education Forum, 19-22 may 2015, Incheon, Republic of Korea). 26 P
3. Amonov U., Kenjayeva M. Pedagogik integratsiya va individual yondashuvning metodologik asoslari.-Toshkent: TDPU., 2021.- 210 b.
4. Rasulov I., Jalilova G. Inklyuziv ta'lim psixologiyasi. – Toshkent: "Fan va texnologiya", 2020. -185 b.
5. G'oziyeva Sh.B. Umumta'lim maktablari o'quvchilarida inklyuziv madaniyat ko'nikmalarini shakllantirishning dolzarbligi // Pedagogika.-T., 2025.-4-son.-B. 113-115. ISSN 1076-1077 (13.00.00; № 6)
6. Booth, T., Ainscow, M. Index for Inclusion: Developing Learning and Participation in Schools. – Bristol: Centre for Studies on Inclusive Education (CSIE), 2016.-128 p.

**"ZAMONAVIY ILMIY YONDASHUVLAR VA TEXNOLOGIK
TARAQQIYOTNING USTUVOR YO'NALISHLARI" nomli Respublika
ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi
VOLUME-1, ISSUE-4, 2026**

7. D.H.Qudratova., Inklyuziv ta'lim muhitida individual yondashuv strategiyalari va pedagogik qo'llab-quvvatlash modeli (*monografiya*). -Buxoro. 2025 y.-20 b.

8. Jalolov J. Pedagogik diagnostika va individual rivojlanishni baholash.-Toshkent: "Noshir", 2022.-176 b.

9. Mallaeva S. Insonparvarlik va inklyuzivlik tamoyillari asosida ta'lim muhitini tashkil etish. // *Pedagogika va Psixologiya jurnali*.-2023.-№3.-45 b.

10. To'xtasinova N. Inklyuziv ta'limda o'qituvchi va psixolog hamkorligi tizimi. // *Oliy ta'lim muammolari*, -2022.-№2.-B. 37-44.

11. Tursunova D. Ta'limda psixologik xavfsizlik va qo'llab-quvvatlash muhitining o'rni.//*Jamiyat va innovatsiya ilmiy jurnali*, -2023.-№6.-115 b.